

ALLAH DŽ.Š. JE OBEĆAO ČUVANJE Kur'ana

DAUTOVIĆ FERID

Hvala Allahu, Koji Svome robu objavljuje Knjigu, i nije je dao iskrivljenu, već ispravnu. (18: 1-2)

Kur'an je najljepši i najveći dar i blagodat čovječanstvu. Ko ga je uzeo za svog imama, vodiča u životu on je musliman i on pripada Ummetu, središnjoj (ummeten wesaten) i najboljoj zajednici (hajru ummetin). Taj Ummet jedini je vlasnik i nosioc sačuvanog božanskog ugovora, koji uključuje posljednje riječi Allaha dž.š. upućene čovječanstvu. Allahova riječ ne slični ničemu, jedinstvena je, i nije joj primjerena laž - laž ljudska, niti ljudske strasti, obmane i greške. Allah dž.š. je obećao da će je sačuvati, onakvu kakva je objavljena i napisana u mushafima. To nisu lijepe želje muslimana, nego u toku objave dato obećanje, koje je u isto vrijeme nagovijestilo i garantiralo uspjeh i pobjedu islama: *Doista, Mi Kur'an objavljujemo i doista, Mi ga čuvamo. (15: 9)*

Ovaj sačuvani Kur'an kod nas, u prsima našim, zabilježen je u mushafima, uče ga svakodnevno

milioni muslimana onako kako je objavljen Muhammedu a.s., i tako ga čuvaju od zaborava, jer njegovo učenje smatraju ibadetom. Uče ga i vjeruju, da u njemu ne manjka niti jedan red, niti jedna riječ, niti jedan harf. Uče ga po svim uspostavljenim pravilima kako ga je učio Muhammed a.s. i ashabi poslije njega, kao i generacije koje su slijedili poslije njih, kada je i zapisan osmanskim pismom i takav ostao do danas sa dodatkom ortografije i dijakritičkih znakova.

Kur'an je Allahova Knjiga: Njoj neistina ne dolazi ni straga ni sprijeda! (41: 42)

to je vječna Knjiga za sva vremena, odnosno nije Knjiga jednog vremena i jedne generacije. Zbog toga je Allah dž.š. nije ostavio na čuvanje muslimanima kao što je ostavio Tevrat Benu Israilu, nego se On obavezao da će je čuvati. Poslije Kur'ana nema objave, nema Knjige, pa kada bi kojim slučajem Kur'an bio i izmjenjen, niti poslanika poslije Muhammeda a.s., a niti ummeta poslije ovog ummeta. Zbog toga se Allah dž.š. obavezao da će je sačuvati. "Doista

Mi Kur'an objavljujemo, i doista ga Mi čuvamo!" (15: 9) Koliko znamo od gramatičara, imenska rečenica u ovom ajetu, i inače, ima veću potporu i značaj od glagolske rečenice, zatim slijedi pojačnje (inna), i još dodatno pojačanje sa česticom (le-lam), što dodatno garantira i osigurava očuvanost Kur'ana. Ovi dodaci za pojačanje, koji slijede jedan za drugim, ukazuju na to božansko čuvanje i sigurnost, zbog toga se Kur'an zove Knjiga čuvana, Knjiga vječna - kitabun mahfuz, kitabun halidun. Sačuvana je pouzdanom predajom do danas i ne postoji niti jedna knjiga na dunjaluku, kao Kur'an, koju uče i pamte napamet na hiljade i desetine hiljada ljudi. Uče ga i djeca u mektebu, što nije slučaj sa drugim objavama, koje se ne pamte ni polovično niti manje od toga. Vjerovatno čitate i slušate o djeci koja uče i znaju Kur'an napamet sa sedam godina i manje. Zanimljivije i čudnije od toga je da postoje i nearapi koji Kur'an pamte napamet, a gotovo da ne znaju niti jednu riječ arapskog jezika. Kada bi ih upitali, na arapskom jeziku, kako se zovu ili nešto slično ne bi vam odgovorili jer ne znaju arapski jezik. Ovo je, bez sumnje, jedna od mu'džiza Kur'ana i još jedna garancija njenog čuvanja.

Kur'an časni je Knjiga islama, on je prvi izvor ove vjere, potpun i savršen program. U njemu su jasni principi i intencije islama. Sunnet je drugi izvor, koji neke manje jasne ajete pojašnjava, ali je osnova i temelj u Kur'anu, za koji Allah dž.š. kaže: "I tebi Mi objavljujemo Knjigu kao objašnjenje za sve." (16: 89) tj. sve ono što je vezano za ovu vjeru, a što se tiče dunjaluka - ovog svijeta ostavljeno je nama, s tim što Kur'an ukazuje i daje smjernice za dunjaluk. "Kur'an sadrži prema tradicionalnom islamskom gledanju korijene svega znanja ali naravno ne njegove detalje, kao što tvrde izvjesne apologete koji bi da od Svete knjige naprave udžbenik nauke u modernom smislu te riječi. Kur'an je *el-Kur'an* koji je pored "učenja" shvaćen od nekih komentatora i kao "skup", naime riznica u kojoj su sadržani svi biseri mudrosti. Ta Sveta knjiga se takođe zove *el-Furkan*, "oštroumlje", jer je ona vrhunski instrument znanja pomoću kojega se istina razlikuje od laži. To je *Ummu-l-kitab*, "Majka

svih knjiga", jer svo autentično znanje sadržano u "svim knjigama" je konačno nastalo iz njenih njedara. To je *el-Huda*, "vođstvo", jer sadrži ne samo moralno vođstvo, već i obrazovno: hidajeh ili vođstvo koje obrazuje čitavo ljudsko biće u najdubljem i takođe najpotpunijem smislu."¹

Jedna od karakteristika Kur'ana, također, je i to da je on lahka knjiga - kitabun mujesirun: "A Kur'an smo olakšali za pouku Mi, pa ima li ikoga pouku da primi?" (54: 17, 22, 40), "A Kur'an smo na jeziku tvome olakšali, da bi se oni opomenuli." (44: 58) On je lahak za razumijevanje, lahak za pamćenje napamet, jer je on jasna Knjiga: "Ovo su ajeti Jasne Knjige." (12: 1; 26: 2; 28: 2) jasan je po sebi i u sebi i ukazuje ljudima na ono što ih vodi sreći na dunjaluku i ahiretu.

Karakteristika Kur'ana je i to što je on mu'džiza i to je najveća mudžiza Muhammeda a.s. i njegov najveći dokaz. Vjerovjesnik s.a.v.s. je imao neke mu'džize - dokaze koje bi Allah dž.š. učinio vidljivim i jasnim ljudima oko njega. Te mnogobrojne mudžize (dokazi) napisane su u knjigama koje se zovu Dokazi poslanstva - Delailu-n-nubuvveti (o dokazima, mu'džizama, nadprirodnim pojavama, vijestima o nepoznatom i nevidljivom, kao umnožavanje male količine hrane u rukama Poslanika a.s., mlazu vode iz njegovih prstiju, rascjepljenju i razdvajanju mjesca, Isra i Mi'radž i druge mnogobrojne pojave i dokazi). Međutim on nije nikoga pozivao da nešto slično uradi i donese, osim s Kur'anom, što potvrđuje ajet kojim se pozivaju ljudi da donesu nešto slično njemu. "Nek oni govor nalik ovome donesu, ako govore istinu!" (52: 34), ili deset sura "Zar oni govore: "On ga izmišlja!" Ti reci: "Pa, donesite vi deset Kur'anu sličnih, izmišljenih sura, a pozovite koga god možete, osim Allaha, ako istinu zborite!" (11: 13), ili samo jednu suru njemu sličnu. "A ako ste u sumnji spram onog što objavljujemo robu Našemu, donesite onda vi jednu suru, nalik onim objavljenim njemu! pozovite i svjedoke svoje, mimo Allaha, ako govorite istinu!" (2: 23) Poziva ih i odgovara da neće tako nešto ili slično uraditi: "Pa ako to

ne učinite, a nećete učiniti, tad se čuvajte Vatre! Gorivo njeno ljudi su i kamenje, pripravljena je za nevjernike!” (2: 24) Tako je Allahova riječ nadvisila sve. “Ti reci: “Kad bi se sakupili i ljudi i džini da nešto donesu nalik ovome Kur'anu, oni ne bi nešto nalik njemu donijeli, pa makar jedni druge pomagali.” (17: 88)

Ovim Kur'anom časnim Allah dž.š. je počastio Ummet islama i podario mu ovaj vječni zakon, potpuni program, kojim ga je izveo iz mraka na svjetlo. On je bio spasonosno uže za svijet, jer ga je izveo iz džaahilijjeta u islam, iz mnogoboštva (širka) vjeri u jednog Boga (tewhid), iz nevjerovanja u vjerovanje, iz anarhije u sistem, iz neznanja u nauku, kulturu i civilizaciju. “Evo, Naš poslanik vam dođe, i mnogo toga što vi skrivate od Knjige on vam objasniti će, a preko mnogo toga on prijeći će! I od Allaha vam dođe Svjetlost, i Knjiga razgovjetna. Allah one koji za zadovoljstvom Njegovim žude na Pute spasa upućuje, iz tmina na Svjetlo, Svojom voljom, njih izvodi, i Pravim Putem On ih vodi.” (5: 15-16)

Ovo je Knjiga kojoj muslimani služe na svim poljima. Neki to čine svakodnevnim učenjem, neki učeći je napamet, neki prepisujući Kur'an, neki pojašnjavanjem propisa itd., i to se dešava tako od vremena objavljivanja do danas. Nikada interes muslimana za Kur'anom nije prestajao, na ovaj ili onaj način, čak ni za vrijeme dubokog sna koji je pritiskao islamski svijet skoro pet stotina godina, do sredine XIX stoljeća. On je imao svoje faze. Nekad su ga muslimani čuvali i živjeli s više žara i volje, a nekad zbog subjektivnih i objektivnih okolnosti zanemarivali njegove poruke i principe, ali ga nikada nisu ostavili, zaboravili, zaniijekali ili zamijenili za nešto drugo. Dakle, stalno su riječi ove Knjige i hadisi Poslanika a.s. oblikovali svijest i dušu muslimana.

Tumačenje Kur'ana Kur'anom

Pitanje tumačenja Kur'ana, Allahove riječi, nametnulo se vrlo rano. Može se reći da je ono

staro koliko i sama objava Kur'ana. Naime, od samog početka objave mnogo toga nije bilo jasno, od ajeta, riječi, do propisa i njihove primjene. “Ashabi su se obraćali Poslaniku a.s. da im objasni ono što im nije bilo jasno, a Poslanik a.s. je često i sam objašnjavao ashabima značenja pojedinih kur'anskih ajeta. A Allah u Kur'anu kaže: “A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje.” (En-Nahl, 44)”

Kur'an je knjiga jasna, knjiga lahka za razumijevanje, pouka je i opomena, pa zašto je onda potrebno tumačenje i pojašnjavanje Kur'ana? “I nijedan primjer ti oni neće donijeti, a da ti Mi s Istinom nećemo doći, i objašnjenjem najljepšim.” (25: 33)

Kur'an treba tumačiti, jer on posjeduje poseban stil, poseban izraz, jezgrovit je, sa dosta zgusnutim značenjem a s malo riječi, što zahtijeva pojašnjavanje i tumačenje ljudima, tako da im se otkrije i učini jasnim ono što se krije iza riječi, ono što ne mogu da razumiju. Dakle, tefsirrom se “otkrivaju“ značenja Kur'ana, ona nam se pomaljaju kao što se zora zabijeli i biva sve jasnija na obzorju! “K tome, kako god su biser i merđan skriveni u dubinama morskim tako su i poruke i znamenja Kur'ana skrovite u kur'anskim dubinama. Čitatelj Kur'ana mora biti odvažan i dobar ronitelj. Na to ga Kur'an, to prostrano more bez obala, posredno poziva...”² Različiti su nivoi naših intelektualni mogućnosti i spoznaje, što će reći da jedni znaju bolje nego drugi otkrivati, iščitavati kur'anska značenja, smislove i poruke. “On je jedna spletena, zakučasta knjiga, koja se ne može sasvim zahvatiti bez ostataka. A ne može zato jer nas suočava sa tajnom svijeta i cjelokupnog postojanja, ali nas sa tom tajnom suočava postupno, na svakoj svojoj stranici.”³ Sejd Husein Nasr islamsku moć povezuje sa uvijek novim i na Tradiciji islama utemeljenom tumačenju Kur'ana: “Ne možeš biti ‘islamski moćan’ u svijetu a nemati uvijek ‘novo, a zapravo duboko tradicionalno’ i na Tradiciji islama utemeljeno tumačenje Kur'ana. To jest, i svijet i Kur'an pritiču nam i dotiču do nas poput brizgajućeg izvora neke rijeke, ili poput

moćnih valova mora - uvijek su to vode i valovi koji su 'isti, ali nam se pomaljšaju kao različiti'. Također, u različitim vremenima nužno je uvijek novo i na tradicionalnim metodama utemeljeno tumačenje i Kur'ana i svijeta.”⁴

Da li Kur'an treba tefsir (tumačenje)

Ljudi često, ne razumijevaju poruke na pravi način, jer uzimaju npr. metaforu u njenom doslovnom značenju. Tako se prenosi od Adi b. Hatem et-Taia da je riječi Allaha dž.š.: “I jedite i pijte sve dotle dok vam ne bude razgovijetna bijela nit od crne niti svitanja!” (2: 187) razumio tako da su to dva konca, te je uzeo jedan bijeli i jedan crni i stavio ih na svoj jastuk i gledao u njih dok nije mogao raspoznati bijeli od crnog. Kada je svanulo otišao je Poslaniku a.s. i rekao šta je tog jutra uradio. Poslanik a.s. je kazao: “To dvoje (bijeli i crni konac, nit) su dan i noć”, i pojasnio mu da se tu radi o metafori. Na pogrešno razumijevanje poruke upućuje i sljedeći navod: Kada je Omer b. el-Hatab postavio za namjesnika Kudamu b. Mez'una u Bahrejn, saznao je da pije. Pozvao ga je Omer r.a. i kazao: Kudama, trebam te bičevati zbog tvog konzumiranja alkohola. On odgovori: Tako mi Allaha da sam pio, kao što kažete, ne bi me trebao bičevati, jer Allah dž.š. kaže: “Nije vjernicima ni dobročiniteljima grijeh da nešto pojedju i popiju ako se onog što je njima zabranjeno čuvaju i ako vjeruju i dobra djela čine, te ako se Allaha boje, i vjeruju, zatim grijeha klone i dobro rade. A Allah voli dobročinitelje.” (5: 93) a ja slijedim to pravilo. Omer r.a. reče prisutnima: Zašto mu ne odgovorite (ne pojasnite značenje)? Ibni Abbas reče: “Ovaj ajet objavljen je kao opravdanje, isprika za predhodnike (koji su pili i grijehili) a dokaz je i argument protiv onih poslije (koji bi pili i grijehili).”⁵

Ima ljudi koji razumiju neki ajet u općenitom značenju, a radi se zapravo o specifičnom i konkretnom. Tako su npr. ashabi ajet: “Oni koji vjeruju i vjerovanje svoje s mnogoboštvom (بظلم) ne mješaju, takvi su sigurni i na Pravoj

su stazi!” (6: 82) razumjeli da ظلم - nasilje znači nasilje uopće, u što spada i nasilje prema sebi, kao posljedici neposlušnosti. Otišli su Poslaniku a.s. i pitali: “Allahov poslanice ko od nas nije ظالم - nasilnik prema sebi?” Poslanik a.s. je rekao: “Zar niste čuli riječi roba odabranog Lukmana upućene svome sinu: “O sinko moj! Allahu druge ti ne smatraj ravnim! Zbilja je mnogoboštvo (شرك) nepravda velika (ظلم)» (31: 13) Objasnio im je, dakle, da ظلم - zulum u ovom ajetu ne znači ono što su oni razumjeli, odnosno ono na što upućuje sam izraz, jer pravo značenje nam Allah dž.š. pojašnjava drugim ajetom, a riječ je, kako smo vidjeli, o širku, pripisivanju Allahu dž.š. druga. Vidimo jasno da je pravo i puno značenje “ظلم» u ovom ajetu (شرك) mnogoboštvo, jer je on vezan i za stav Ibrahima a.s. kada su ga plašili kipovima da će mu nanijeti zlo i nesreću. Kazao im je Ibrahim a.s.: “Ko treba da se boji, da li ja vaših kipova ili bi vi trebali da se bojite Allaha dž.š.?! Zašto da se bojim onih koje vi Allahu smatrate ravnim kad se vi ne bojite toga da Allahu druge ravnim smatrate, o čemu Allah nije vama dao nikakva dokaza?! Ko je onda, ja ili vi, da se spasi preči, ako znate?! Oni koji vjeruju i vjerovanje svoje s mnogoboštvom ne mješaju, takvi su sigurni i na Pravoj su Stazi.” (6: 81-2) tj. nisu pomiješali i prisposobili svoj tewhid sa širkom. To je pravo tumačenje i značenje ajeta ili same riječi ظلم. Dakle, kada bi ashabi bili u nedoumici ili pogrešno razumjeli ajet ili samo riječ, dolazilo bi objašnjenje od Allaha dž.š. ili Poslanika a.s.⁶

Kur'an obiluje tajnama i krcat je i broj an činjenicama, koje su jasne za jedne a za druge nisu, jasne u jednom razdoblju, epohi i generaciji u drugoj nisu, zbog toga se navodi u hadisu kog bilježi Tirmizija “da nema kraja njegovim čudima” (لا تنقضى عجائنه). To je bio razlog da Muhammed a.s. moli za Abdullah b. Abbasa: “Gospodaru podari mu razumijevanje vjere i pouči ga tumačenju.” (اللم فقه في الدين) Kur'an mnogo daje. Daje i nudi onoliko koliko se zna i može uzeti, ali onima čija su srca čista i namjere iskrene. Škrt je prema oholim i nevjernicima. “Kur'an, budući da je riječ Allahova, sav je čistoća i zahtijeva čistoću

misli od onih koji žele prodrijeti do njegovog dubljeg značenja, kao i čistoću djelovanja, motiva i zamisli (36: 79). Čim je veća čistoća onoga tko proučava Kur'an, tim će dublji i jasniji biti obujam razumijevanja njegovog značenja. To je također dokaz da je Božansko djelo.”⁷

Allah dž.š. je objavio u Kur'ana jasne (آيات ايات متشابهات): (أيات متشابهات) manje jasne ajete (أيات متشابهات): “On je Taj Koji tebi Knjigu objavljuje, u njoj ima razgovjetnih ajeta i oni su matica Knjige, a drugi ajeti su nejasni.” (3: 7) Zbog toga ti ajeti trebaju tumačenje i dodatna pojašnjenja. Zbog toga i sam Kur'an treba od muslimana tumačenje u svakom vremenu,⁸ kako bi im se otkrila njegova značenja i poruke. “Svaki povijesni trenutak uzima iz Božije Riječi koliko mu u datom trenutku, prema nivo razvoja života treba. Svaka generacija mora dati svoj doprinos u razradi kur'anske misli, ukoliko želi da živi u njenom duhu i da u njoj traži rješenja za pitanja koja joj život postavlja, a život je uvijek u kretanju, pa prema tome, i u vječnom suočavanju sa novim pitanjima i veoma složenim dilemama.”⁹ Zato pokušajmo dati svoj doprinos razvoju kur'anske misli živeći s Kur'anom i u okrilju Kur'ana, promišljajući ga i meditirajući, jer ga je Allah dž.š. objavio i radi promišljanja. “Pa, zašto oni ne razmišljaju o Kur'anu?!” (4: 82), “A zašto ne razmisle o Kur'anu oni, il' su na srcima njihovim katanci!” (47: 24)

Kur'an najbolje tumači sam sebe

Mufessiri promišljaju Kur'an, otkrivaju skrivena i raskrivaju namjeravana značenja u zakučastoj, nerazumljivoj, nejasnoj riječi, izrazu, sklopu Kur'ana, što i jeste tefsir Kur'ana. Ovo promišljanje i tefsir ne znače zapostavljanje bogatog i neprocjenjivog naslijeđa koje smo naslijedili iz tefsira. Onaj ko misli da počinje iz početka, on ne poznaje nauku islama i Tradiciju, jer smo mi Ummet koji je naslijedio značajnu ostavštinu, znanstveno naslijeđe, koje druge zajednice nisu imale, kao npr. tefsirska nauka koja počinje sa vremenom hulefai

rašidina, Abdullah b. Mes'uda, Ibni Abbasa i njihovih učenika poslije njih: Mudžahid, Ikrime, Seid b. Džubejr, mekanska, medinska, kufska škola i njihovo sljedbenici poslije njih. Neophodno je koristiti ovo naslijeđe i izvlačiti korist iz svih škola tefsira, tradicionalnog, racionalnog, sufijskog, naučnog itd. Tu su svakako i pravila koja je neophodno usvojiti i prihvatiti, ako želimo tumačiti i pojašnjavati Kur'an.

Prvo pravilo je da se najbolje tumačenje ili najbolji tefsir postiže tumačenjem Kur'ana Kur'anom, jer on potvrđuje i tumači sam sebe, kao što učimo: “Da je Kur'an od nekog drugog, a ne od Allaha, našli bi u njemu mnogo nesuglasja!” (4: 82) “Tumačenje Kur'ana Kur'anom je najbolji i najuzvišeniji način egzegeze kur'anskog teksta. Ono što je ukratko izloženo na jednom mjestu u Kur'anu objašnjeno je i podrobno protumačeno na drugom mjestu.”¹⁰

Zbog toga je važno i neophodno za mufesira Kur'ana da bude temeljito i u detalje upoznat s Kur'anom, te da bude spreman i u mogućnosti da donese o jednoj temi, slične, uporedive i nadopunjujuće ajete.

Kur'an najbolje tumači sam sebe, čemu nas je poučio Poslanik a.s. pojašnjavajući ashabima r.a. riječi odabranog roba Božijeg Lukmana.” O sinko moj! Allahu druge ti ne smatraj ravnim! Zbilja je mnogoboštvo nepravda velika!” (31: 13) Također, kada učiš prvu suru Kur'ana i njen prvi ajet: “Hvala Allahu, Gospodaru svjetova.” vjerovatno se pitaš, šta znači riječ “svjetovi” (علمين). To pojašnjenje ćeš naći u Kur'anu u drugom ajetu sure Eš-Šu'ara u dijalogu koji je vođen između Musa'a a.s. i faraona. “Pa faraon upita: “A ko je Gospodar svjetova?” Musa reče: “Gospodar nebesa i zemlje i onog što između njih je, ako vjerujete!” (26: 23-4) Kad dalje učiš fatihu susrećeš se s ajetom i riječi يوم الدين “Vladaru Dana Sudnjega” čiji se komentar i značenje nalazi u suri El-Infitar: “Znadeš li ti šta je Dan Sudnji? I opet, znadeš li ti šta je Dan Sudnji? Dan kada duša duši neće moći nimalo pomoći, toga Dana vlast će samo Allah imati!”

(82: 17-19) “To će reći, Dan Sudnji (يوم الدين), jeste upravo dan na kojem će se ljudima, bez iznimke, dati/suditi prema zaslugama (مدينون), svakome onako kako je radio na ovome svijetu. To je značenje riječi din u toj naročitoj kombinaciji. Kako se vidi, značenje “davanja, uzvratanja prema zasluži“, zatim “suda“ u ovom kontekstu jeste od visoke važnosti u svjetogledu Kur’ana. Ali, pravo mjesto ove riječi je u semantičkom polju eshatologije.”¹¹ Onaj ko želi da tefsiri Kur’an neophodno je da istražuje značenja ajeta u drugim surama Kur’ana, kao npr. za predposljednje ajete fatihe: “Na Pravi Put Ti nas uputi, na Put onih kojima si darove Svoje podario!” ako želiš da znaš ko su oni kojima je Allah dž.š. ukazao svoju milost i darove Svoje podario, odgovor ćeš naći u suri En-Nisa: “Koji se Allahu i Poslaniku pokoravaju, takvi su sa onima koje je Allaha darovo Svojim darovima: vjerovjesnicima, istinoljubivima, šehidima, i dobrim ljudima! O kako je divno takvo društvo!” (4: 69)

Zato se mufessir ne može zaustaviti i ostati kod jednog ajeta i ostaviti preostali dio Kur’ana, jer je on jedna cjelina, koja kao takva nudi prava rješenja i cjelovitu sliku.

Ima onih koji Allahove riječi o vinu i kocki: “O vjernici! Doista su vino, i kocka, i kumiri, i strelice za proricanje, ružne stvari, posao šejtanski! Svega toga se klonite, da biste postigli što želite.” (5: 90) komentiraju ovako: Kur’an je kazao u ovom ajetu “prođite se, klonite se“ (حرمتم) nije kazao zabranjuje vam se (عليكم), pa slijedeći tu logiku kažu da je riječ prođite se blaža od zabrane. Kada bi ti isti ljudi malo više zavirili u Kur’an, malo se više sa njim družili i iščitavali ga, uvjerali bi se da to nije tako, i da se ova riječ spomenuta na ovaj način spominje uz najveće grijeha, na koje Allah dž.š. upozorava: širk, obožavanje kipova itd. : “pa se klonite prljavštine kumira i klonite se lažna govora!” (22: 30), “A one koji se klone kumira da im ne robuju i Allahu se predaju - takvima blagovijest pripada.” (39: 17), “Svakom narodu Mi smo poslanika poslali: “Allahu robujte, đavola se klonite!” (16: 36), “one koji su se velikih grijeha klonili, i bestidnosti, a one

beznačajne grijeha On oprostiti će!” (52: 32), “i za one koji velikih grijeha klone se, i bestidnosti, i kad ih neko naljuti praštaju.” (42: 37). Dakle, ova riječ koja se ponavlja u Kur’anu u značenju distance od onog na što ukazuje ta riječ, njom Allah dž.š. ne samo da zabranjuje činjenje grijeha nego i približavanje grijehu, što je čini bliskom po značenju kur’anskom izrazu “لا تقربوا“ - ne približavajte se, kakav je slučaj sa prostitucijom i imetkom jetima. “I ne približavajte se bludu, jer to je razvrat! O, kako je to staza ogavna!” (17: 32) Kur’an, kako vidimo, ne samo da zabranjuje prostituciju, nego zabranjuje i približavanje istoj, zabranjujući i sve ono što vodi i pomaže činjenju tog grijeha, kao posebno gizdanje, osamljivanje, poljubac i drugo.¹²

Primjećujete da su “preporuke“ (لا تقربوا)“ne približavajte se“ u istoj ravni sa izričitom i jasnom zabranom (لا تقتلوا)“ne ubijajte“ ili u ravni naredbi kako da se postupa “pravedno mjerite, vagajte, govorite i svjedočite“. Ono na što je još važno ukazati je da se ovi ajeti sa ovim zabranama u formi “ne ubij“ i “ne približavaj se“ završavaju identičnom porukom iliti naredbom “To vam se naređuje i u oporuku ostavlja (ذلكم وصاكم به) da biste se ove oporuke držali u svijesti i savjesti.”

Kur’an se odlikuje posebnim jezikom i stilom, jer njegova kazivanja nisu u formi pripovijesti, drame ili romana na što smo navikli.¹³ Kur’an nema i nije sazdan po ljudskoj logici kao ni svijet i kosmos koji nas okružuje. “Doista, čitalac Kur’ana koji se susreće s tom knjigom u nekom od njenih mnogobrojnih prijevoda, pogotovo čitalac koji je sviknut na štiva koja imaju početak, razradu teme i logički završetak, ne snalazi se najpodesnije na kur’anskim stranicama, jer Kur’an nije knjiga organizirana na uobičajen način. Ovdje je uputno prisjetiti se nekog divljeg krajolika u prirodi. Divlji krajolik nije tematiziran, a da i ne govorimo da nije sistematiziran; nije, dakle, rastao pod prismotrom čovjekovom, za razliku od gradskih parkova i vještačkih vrtova koji su biljno tematizirani, sistematizirani. Kur’an upravo nalikuje netaknutom krajoliku prirode. Tamo na stranicama Kur’ana, do u nedogled nailazimo

na kosmičko znakovlje u riječima koje je ciljno okrenuto ljudskom uhu isto kao što je vidljivi dio kosmosa okrenut ljudskom oku. Čije oko nalazi jedinstvo u prirodi i kosmosu, nalazi smisao i u Kur'anu, kažu islamski mistici.”¹⁴ To je zbunjivalo i pričinjalo poteškoću kako islamskim, tako napose neislamskim znanstvenicima. Kur'an sadrži ponavljanja, opetovanja gotovo identičnih kazivanja i ajeta, koja to u biti i nisu, kontradiktornosti koje to nisu, ukoliko proučimo sve o čemu Kur'an u različitim kontekstima govori. Evo jednog primjera: “one koji vjeruju i čija se srca, kad se Allah spominje, smiruju! A doista, srca se smiruju pri svakom Allahovom spomenu!” (13: 28) i drugi: “Vjernici su oni u kojih srca strepe kada se Allah spomene!” (8: 2) Čini se da je teško uskladiti ova dva ajeta, jer se (الوجل) razlikuje od (الطمأنينة), pa kako onda srce može bit smireno i strepiti kad se Allah spomene? Izraz (الاطمئنان) znači smirenje srca, za što slijede veliki stepeni i obilne nagrade, a izraz (وجل) znači strah od skretanja i napuštanja pravog puta, za što slijedi prijetnja u kojoj srca (za)strepe. Ovu “kontradiktornost” pojašnjava sljedeći ajet: “Allah objavljuje Govor Najljepši, Knjigu naličnu po smislu, poruku ponavljaju. Od nje se koža ježi u onih koji se Gospodara svoga boje! A potom im se koža njihove i srca njihova raznježe kad se Allah spomene. Eto, to je Staza Allahova, njome On vodi koga Mu je volja!” (39:23)¹⁵

Odnos općenitog i posebnog u Kur'anu

Sujuti¹⁶, Zerkeši, Muhamed Husejn Zehebi¹⁷, Jusuf Qaradavi navode veliki broj primjera iz Kur'ana gdje se na jednom mjestu o nekoj temi i pitanju govori koncizno (ايجاز) dok se na drugom mjestu o istom problemu, pitanju govori opširno, iznoseći pojedinosti i detalje (الطناب) i obratno. To svjedoče kazivanja o Ademu a.s. i Iblisu, te kazivanja o poslanicima a.s. i prijašnjim narodima i njihovim sudbinama. U nekom ajetu imamo neku tešku i sažetu riječ (مجمل) koju ne bi bilo moguće objasniti da nije

drugih jasnih ajeta koji ih nadopunjuju i objašnjavaju (مبين)

“I Adem primi od Gospodara svoga riječi i On mu oprost.” (2: 37), koje su to riječi: “I njih dvoje rekoše: Gospodaru naš! Sami smo sebi zlo nanijeli, ako nam Ti ne oprostiš i ako nam se ne smiluješ, bit ćemo tad među stradalnicima mi.” (8: 23)

“Kad im se Naši ajeti kazuju, govore: “To smo već čuli! Da i mi hoćemo, mi bismo nalik tome nešto rekli!” (8: 31) Allah im odgovara: “Ti reci: “Kad bi se sakupili i ljudi i džini da nešto donesu nali ovome Kur'anu, oni ne bi nešto nalik njemu donijeli, pa makar jedni druge pomagali.” (17: 88)

“Dozvoljena vam je stoka, osim onih životinja čija će vam se zabrana navesti“, ta zabrana se navodi u trećem ajetu sure El-Maide: “Zabranjena vam je strvina, i krv, i svinjsko meso, i sve što je zaklano u nečije drugo, a ne ime Allahovo, i ona životinja koja je udavljena, i koja je ubijena, i koja je strmoglavljena, i koja je rogom nabodena, i koja je od zvijeri naklana, osim ako je od vas preklana i koja je na žrtvenicima žrtvovana.” (5: 3)

Na jednom mjestu se problem tretira općenito (عام) da bi nam bio objašnjen na drugom mjestu specifičnim i konkretnim tekstom (خاص). Ukoliko bi na osnovu 251. ajeta El-Bekare donosili zaključak, kazali bi da nema prijateljstva i posredništva na Sudnjem danu. “O vjernici, dijelite iz onoga čime smo vas Mi opskrbili prije negoli dođe Dan u kome nema ni trgovine, ni jaranstva, ni posredništva!” Međutim, ako se pročita 67. ajet sure Zuhruf izuzeti su oni koji se Allaha boje: “Toga dana prijatelji će biti jedni drugima neprijatelji, osim bogobojaznih ljudi.” ili “A koliko samo ima meleka na nebesima čije zauzimanje koristiti ništa neće, osim nakon što Allah dozvoli onome kome hoće i s kim je On zadovoljan!” (53: 26) Tumačenju Kur'ana Kur'anom dovodi se u vezu i sa izrazima (مقيد مطلق). Takav primjer su ajeti o abdestu i tejemumu. Ruke koje treba i dokle oprati, precizno (مقيد) je navedeno u ajetu

o abdestu: “O vjernici! Kada namjeravate da namaz obavite, vi lica svoja umijte i ruke svoje do iza lakata operite...” (5: 6), dok je isti ajet o tejemmumu neprecizan i općenit (مطلق): “tejemmum uzмите rukama svojim čistu zemlju dotičući i njima preko lica svojih i ruku svojih prelazeći!” (5: 6) Ova preciznost o pranju ruku do iza lakata, u ajetu o abdestu, vezuje se i prenosi i za potiranje ruku do iza lakata i kod tejemmuma.

Različiti sahih kiraeti (قراءات), također, pomažu tumačenju Kur'ana Kur'anom. Naime, može se reći, da jedan kiraet nadopunjuje i pojašnjava drugi, poput ajeta. Poznato je da se neki kiraeti razlikuju u odnosu na druge po izrazu, dok značenje ostaje isto, neprom-jenljivo. U poznatom Asimovom kiraetu po kojem učimo stoji “ili dok ne budeš kuću od ukrasa (زخرف) imao.” (17: 93) Kakvi su to ukrasi od kojih kuća treba biti, koji se traže. U kiraetu Ibni Mes'uda se nalazi pojašnjenje izraza (زخرف) ukras. “ili dok ne budeš kuću od zlata (ذهب) imao.”

Razlikuju se i po izrazu i po značenju, a jedan od njih određuje pravo značenje: “O vjernici! Kada se na namaz petkom pozove, vi požurite (فاسعوا) da Allaha spominjete.” (62: 9) Ovako proučen ajet, s izrazom “vi požurite” pojašnjava i određuje pravo značenje riječi i izraza iz drugog kiraeta u kom stoji “idite (فامضوا اليذكر الله) da Allaha spominjete”.

Riječ (سعى) se upotrebljava za brzo hodanje, (لأن السعى عبارة عن المشى السريع) to se i želi a ne samo obično hodanje (ذهب).

Neki se razlikuju po dodatku ili nedostatku u odnosu na drugi kiraet.

“Nije vam grijeh da blagodati tražite od Gospodara vašeg.” (2: 196) Ovaj ovakav ajet, kako ga i mi učimo po našem kiraetu, pojašnjava Mushaf koji se pripisuje Ibni Abbasu, u kom se kaže: “Nije vam grijeh da blagodat tražite od Gospodara vašeg u vrijeme hadža.” (في مواسم الحج)

Mišljenja uleme su različita kada se radi o ovim dodacima. Jedni misle da je to sastavni dio Kur'ana, dok drugi kažu da je to dio tefsira -

tumačenja Kur'ana od strane ashaba. Zehebi dijeli mišljenje druge skupine, i kaže da su ashabi držali dopuštenim pisanje po stranicama kur'anskim ovakvih ili sličnih pojašnjenja. Protokom vremena neki ljudi su ta pojašnjenja prihvatili kao sastavni dio ispravnog (صحيح) kiraeta prenešenog od Poslanika a.s.

Ono što je još važno kod tumačenja Kur'ana Kuranom, na što smo ukazivali i prije, jeste da se posmatra i uzima u obzir kontekst u kojem je navedeni ajet ili dijelovi ajeta, pa i sama riječ. Gotovo nijedan ajet, iako su i oni često cjelina za sebe, kao i sure, se ne može posmatrati, zasebno ili odvojeno iz cijelog konteksta. Mnoge kur'anske riječi su višeznačne i kao takve, iako iste, imaju različita značenja u različitim kontekstima. Pogledajmo riječ Knjiga (الكتاب). Ona nekada znači:

- Kur'an: “Ovo je Knjiga u kojoj nema sumnje” (2: 2)

- Tevrat: “A Musau smo Mi knjigu dali i Uputom je sinovima Israilovim učinili.” (17: 2)

- Tevrat i Indžil: “Ti reci: “O sljedbenici Knjige!”, ili “i da ne biste rekli: “Knjiga je objavljena dvjema vjerskim skupinama prije nas, ali mi smo prema njihovu učenju nemarni.” (6: 156)

- Levhi mahfuz u kojoj je Allah dž.š. upisao sudbine stvorenja (مقادير الخلائق): “On zna sve što je na kopnu i sve što je u moru. I nijedan list ne opada, a da On za list taj ne zna i nijedne sjemenke u tminama Zemlje nema, niti išta svježje, niti išta suho postoji a da nije u Jasnoj Knjizi!” (6: 59), “to je zapisano u Knjizi!” (33: 6)

- Nešto napisano: “Teško onima koji svojim rukama knjigu napišu, a zatim tvrde: ‘Evo, ovo od Allaha je!’ kako bi time prezrenu cijenu stekli.” (2: 79)

- Pisanje: “I Allah će njega Knjizi naučiti, i Mudrosti, Tevratu i Indžilu.” (3: 48)

- Bilježenje i evidentiranje djela ljudskih: “a na Danu Sudnjem izvadit ćemo mu Knjigu, otvorenu će je susresti: “Svoju knjigu čitaj! Dosta ti je što ćeš danas protiv sebe svoj račun sviđati!” (17: 13-14), “I Knjiga će se postaviti, a ti ćeš griješnike vidjeti ojađene zbog onog što je u Knjizi, pa će povikati: “Teško nama! Kakva

je samo ova Knjiga! Ni grijeh mali, ni grijeh veliki ona ne izostavlja, sve to ona obuhvata!" (18: 49)¹⁸

Svi tradicionalni mufesir svoje razumijevanje i tumačenje Kur'ana temeljili su, prije svega, na metodi tumačenja Kur'ana Kur'anom, zatim hadisima i sunnetom Muhammeda a.s., komentarima ashaba i tabiina, a vrlo malo su koristili svoje mišljenje, jer su se bojali da o Kur'anu (njegovim ajetima) daju svoje mišljenje i svoj komentar. "Postoje svjedočanstva o tome da su se u prvoj generaciji posle Proroka ljudi ustezali da tumače Kur'an, i da su se čak protivili takvim tumačenjima."¹⁹ Bili su uvjereni u samodovoljnost Kur'ana za njegovo tumačenje i pojašnjavanje, pozivajući se na preuzetu odgovornost Allaha dž.š. : "A kad ga učimo Mi, ti učenje njegovo prati, a potom, Naše ga je zbilja i objasniti!" (75: 18-19)

"Nije dovoljno ni samo navođenje tradicionalnih mišljenja i objašnjenja, pa ni hadiskih sentencija i izreka. Sve to skupa - a upravo je to najčešći način tumačenja - ne računa sa stvaralačkim mogućnostima razvoja islama, nego samo sa njegovim održavanjem na razini velike ali prohujale prošlosti. Qur'an nije ni donesen, a ni zamišljen kao neka idejna konstanta koja bi ljude zadržavala u zatečenom stanju i sa ostvarenim mogućnostima. Upravo obrnuto, on ima za cilj uputiti ih ka putu Dobra ili, po njegovom izrazu, "pravom putu" (sirat al-mustaqim), koji je put ka savršenstvu ili, kako bi se to danas reklo, ka ostvarenju integralnih mogućnosti čovjeka. Već sama ideja puta podrazumijeva kretanje, i to progresivno kretanje, dakle razvoj čovjeka. Istina je da je sve to, po kur'anskom nauku, predodređeno, ali se unutar toga traži i nalaže aktivan čovjekov odnos spram svoje bitne zadaće."²⁰ m

⁴ Enes Karić, *Tefsir*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995., str. 304.

⁵ Dr. Es-Sejid Ahmed Abdul-Gafar, *Kadaja fi ulumi-l-Kur'an*, 1999, str. 8.

⁶ Vidi više, Dr. Jusuf el-Qaradavi, *Tefsiru suretu-r-Ra'd*, str. 18-19.

⁷ Nerkez Smailagić, *Uvod u Kur'an*, Zagreb, 1975., str. 17.

⁸ "Ustazi-muhterem merhum Muhamed Abduhu kad je počeo izradivati svoj tumač kur'ana, stavio je sebi ovakav upit: "Muhammede, što hoćeš sa ovim tumačem kad ima na stotine i hiljade tumača Kur'ana?" Ali je odmah odgovorio: da će se uzvišeni Kur'an uvijek tumačiti dok je svijeta i ljudi. Kako se ljudi umno razvijaju, tako će se i tumači mijenjati i usavršavati. Ali ipak neće moći dokučiti one skrivene mudrosti, koje Kur'an sadrži." Džemaludin Čaušević i Hafiz Muhamed Pandža, Kur'an časni i prikaz glavnog odbora "El-Hidaje", "Naša buučnost", Sarajevo, 1937., br. 4, str. 9.

⁹ Husein Đozo, *Potreba i pokušaji savremene interpretacije i egzegeze kur'anske misli*, Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, 1/1982., str. 11.

¹⁰ Dr. Jusuf Ramić, Pogovor, u knjizi Dr. Mustafa Mahmud, *Kur'an savremeni pokušaj razumijevanja*, S arapskog preveo Dr. Jusuf Ramić, Sarajevo, 1981., str. 187.

¹¹ Enes Karić, *Semantika Kur'ana*, Bemust - Sarajevo, 1998., str.337.

¹² Vidi više, Dr. Jusuf el-Qaradavi, isto. str. 23.

¹³ Zijad Ljevaković, *Usporedna analiza strukture sura El-En'am 151.-153. i El-Isra' 23.-39.*, Takvim za 2000- 1420/ 21. h. g., Rijaset islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, str. 45.

¹³ "Učenje o neuporedivosti (idžaz) Kur'ana ne samo u pogledu sadržine nego i u pogledu književne forme zajednička je gotovo svim muslimanskim pravcima. Ona je dostigla vrhovni status i našla odraza u raznim raspravama posvećenim ovoj temi." Fazlur Rahman, *Duh Islama*, preveo Andrija Grosberger, Beograd, 1983, str. 71.

¹⁴ Dr. Enes Karić, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, str. 1234.

¹⁵ Zerkeši, *El-Burban fi ulumi-l-Kur'an*, II, Daru-l-fikr, Bejrut, 1988/1408, str. 207.

¹⁶ Sujuti, *El-Itkan fi ulumi-l-Kur'an*, II, Kairo, 1967., 18 i dalje

¹⁷ Dr Muhammed Husejn ez-Zehabi, *Et-Tefsiru ve-l-mufessirun*, I, Kairo, 1985/1405, str. 40-3.

¹⁸ Jusuf Qaradavi, isto, str. 27.

¹⁹ Fazur Rahman, isto, str. 71.

²⁰ Nerkez Smailagić, isto, str. III.

¹ Seyyed Hossein Nasr, *Tradicionalni islam u modernom svijetu*, prijevod s engleskog Zulejha Riđanović, Rijaset islamske zajednice u BiH - Izdavačka djelatnost El-Kalem, Sarajevo, 1994., str. 118.

² Dr. Enes Karić, *Kur'an s prijevodom na bosanski jezik*, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995., str. 1251.

³ Isto, str. 1250.